وەرگێڕانی پێچەوانە و سەرنجێک لە ڕۆمانی شاری مۆسیقارە سپییەکان بە ئەڵمانی

ڕزگار سەعید
(ئەڵمانیا)

وەرگێــڕان چالاکییەکــی مرۆییــە، پانتاییەکــی فراوانــی لــە شــوناس و پێوەنــدی هەیــە، هەندێــک جــار بــۆ ناســاندنە و هەندێــک جاریش بە مەبەســتی کۆنتڕۆڵکــردن و ململانــێ فیکرییــەکان بــرەوی پــێ دراوە و چەنــد فۆرمێکــی لەخۆگرتــووە.

پەرەســەندنی ئــەم چالاکییــە مرۆییــە لــە تێکڕای کایە فیکــری، ئایینــی، ئابــووری، ســەربازی، کولتــووری و... تــاد، بــۆ زمانــە جیاوازەکانــی دیکــە بەهەمــان شــێوە بەهەنــد وەرگیــراوە، جگــە لــەوەی کردەکــە پەیوەســتە بــە فیکــر و زمــان و ئەفراندنــی تێــدا دەکرێــت، پردێکیشــە بــۆ پەڕینــەوە و تێگەیشــتن لــە کولتــووری جیــاواز.

بــۆ بەدیهێنانــی ئــەو تێکەڵبوونــە، گرنگــە ئامــراز و ژینگــە و توانایــیەکان ئامادەبیــان هەبێــت، بــە تەریبــی پاشــخانی کولتــووری و ئامــرازە مەعریفییەکانــی وەرگێــڕ، نەبــادا گواســتنەوەکە تەنیــا هەنگاوێکــی بــێ ئامانجــی کاتــی بێــت، ئــەوکات دەقــە وەرگێــڕدراوەکان دەبنــە دەقێکــی وشــکی بــێ گیــان، بەواتایەکــی دی پرۆســەی وەرگێــڕان فەزایەکــی واقیعییــە بــۆ ئاڵوگۆڕکردنــی کولتــوور، بەڵگەنامــەی پەڕینەوەیــە بــۆ نــاو گــەلان، مــرۆڤ لــەو ڕێیــەوە بــەرەو جیهانێکــی جیاوازتــر لــە ســنووری خــۆی گەشــت دەکات.

کارێکــی بەڵگەنەویســتە کاریگەریــی و گرنگیــدان بــە وەرگێڕانــی بەرهەمــە ئەدەبییــەکان پانتاییــەک لەســەر فیکــری خوێنــەر جــێ دەهێڵــن، خوێنەریــش لەڕێــی ئــەو ئەدەبــەوە بەهێواشــی بــە جیهانــە ئەفســووناوییەکەی نووســەر، نــەک ژیانــە تایبەتییەکــەی ئاشــنا دەبێــت و ڕۆدەچێتــە نــاو نهێنییەکانییــەوە.

لــەم پرۆســەیەدا دەکرێــت ســێ گــرووپ لــە وەرگێــڕی دەقــە جیــاوازەکان جــودا بکەینــەوە:

١- دەقە ئایینییەکان:

کۆنتریــن هەوڵــی وەرگێــڕان بــۆ هــەزارەی ســێیەمی پێــش زاییــن دەگەڕێتــەوە کــە لەلایــەن بابلــی کــۆن لەســەر پالێــت و بــە ناوەڕۆکــی ئایینــی بــە زمانــی ســۆمەری و ئەکــەدی نووســرابێت، بــەڵام ســەرەتای وەرگێــڕان بــۆ کتێبــی ئایینــی بــۆ ئــەو کاتــە دەگەڕێتــەوە کــە ئایینــی مەســیحی بــڵاو دەبێتــەوە و هــەوڵ دەدرێــت ئینجیــل بــۆ زمانــە جیــاوازەکان بگــۆڕدرێــت. یەکێــک لــەو هەوڵانــە

لەلایەن قەشەیەکەوە بەناوی ولفیلا (٣١١ - ٣٨٣) کتێبی پیرۆز لە یۆنانییەوە وەردەگێڕیت بۆ ئەو گۆتانەی بووبوونە مەسیحی، کە سێ بەشی پەیمانی نوێ و بەشێکی پەیمانی کۆن دەبێت، وەک کۆنترین بەڵگەنامەی سەدەی چوارەم ئەژمار دەکرێت بە ناوی ڤوڵگات، بەڵام هیچ چالاکییەکی وەرگێڕانی کتێبی ئاینی بە تایبەت ئینجیل بۆ زمانی ئەڵمانی پێش ساڵی ١٥٢٠ بەدی ناکرێت، کڵێسا دەبێتە لەمپەر لەبەردەم چالاکی ئەو جۆرە وەرگێڕانانەدا، تەنیا ڕێگەیان دەدا بە شێوەی زارەکی کتێبەکە بۆ نەوەکانی دی بخوێننەوە، ئەم خوێندنەوە و جۆری گواستنەوەیە یارمەتیدەر دەبێت بۆ بڵاوبوونەوەی زمانی ئارامی و یۆنانی و لاتینی کە دەقەکانی پێ نووسرابوون.

پاش بڵاوبوونەوەی ئایینی ئیسلامیش، هەوڵ دەدرا قورئان بۆ سەر زمانە بیانییەکان وەربگێڕدرێت، وەرگێڕەکان ئەو موسڵمانانە بوون کە لە هەندێک وڵاتانی دراوسێی ئاسیا و ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوای وەک ئەندەلووس نیشتەجێ بوون، کاریان لەسەر دەکرد و گرنگیان بەو چەمکە ئایینییە دەدا، بە مەبەستی بڵاوبوونەوە و ئاشنابوونی کەسانی غەیرە عەرەب.

ئەوروپاییەکان بەدوای زانیاریدا دەگەڕان لەسەر ئەو چەمکە ئایینیانەی کە لە نیمچە دوورگەی عەرەبیدا سەریان هەڵدابوو تا ئاشنایەتی لەگەڵدا پەیدا بکەن و بزانن چ پەیامێکی هەڵگرتووە.

ئیدی قورئان بۆ زۆر زمان وەرگێڕدرا، لەناویاندا زمانی ئەڵمانی، یەکەم وەرگێڕانی قورئان بۆ ساڵی ١٦١٦ی زایینی دەگەڕێتەوە، لەلایەن شوایگەر (١٥٥١- ١٦٢٢) و لە نورنبێرگ بە چەندان هەڵەی ئەنقەستدارەوە بڵاودەکرێتەوە.

ئەو دەقانە ڕاستە و ڕاست دەبوونە بنەما و

بەختیار عەلی

سەرچاوەی چالاکی گوێزانەوەکە، بەو واتایەی دەق نوێنەرایەتی زمان و ستایل و داڕشتنی نووسەرەکە دەکات، نابێت وشە و دێڕەکان هیچ گۆڕانیان بەسەردا بێت، لێرەدا ئەو پرسیارە لاوەکیانەی دێنە گۆڕێ، ئەوەیە کە دەڵێن: ئایا وەرگێڕانی وشەیی کە دروشمی دڵسۆزییە لە گەیاندنی فۆرم و ناوەڕۆکدا، دەبێتە هۆکاری شێواندنی مانا، زیان بە بیرۆکە و ناوەڕۆکی دەق دەگەیەنێت؟

پێ دەچێت وەڵامێکی کۆتاییمان چنگ نەکەوێت، بەڵام لە ڕووی مێژووییەوە چەندان هەنگاوی گرنگ بەدی دەکرێت، بۆ نموونە: وەرگێڕە فەڕەنسییەکان لەسەدەی حەڤدەدا بە مەبەستی بەرزکردنەوەی ئاستی زمانەوانییان، هەوڵیان دەدا ئەو دەقانەی کە وەری دەگێڕن، پێویستە هاوتای تەواوی دەقە کلاسیکییە یۆنانی و ڕۆمانییەکان بن، بەپێچەوانەوە، وەرگێڕەکانیان بە خیانەتکار ناو دەبرد و بە کەسانێکی بەد و لە خشتەبەریان دادەنان.

هەبوونی هەڵەی زمانەوانی کارێکی دەکرد

کتێبە ئایینییەکان جارێکی دی لەڕێی چەندان گرووپەوە وەربگێڕدرێنەوە، بەئەندازەیەک تا ڕێگە بگرن لە شێواندن و دەستکاریکردن، ئەمەش ڕێگەیەکی نوێتری کردەوە کە بە ناچاریی پەنابرایە بەر تەفسیرکردن تا خوێنەران بەتەواوی لە واتای تێکستەکان بگەن.

تەفسیرەکان بوونە بەشێک لە خوێندنەوەی دیوێکی دیکەی دەقەکان و هەندێک جاریش بە چەند ئاراستەیەک هەنگاویان دەنا، لەکاتێکدا خودی تێکستە ئایینییەکان زۆر هەستیارن و لە تێکستی سروودی ئایینی ناچن و جیاوازن، هەم لە تۆن و مانای وشە و برگەکانی تا دەگاتە وشەسازی و زاراوە بەکارهێنراوەکان، ئەمەش لە زمانێکەوە بۆ زمانێکی دی ئاڵوگۆڕی بەسەردا دێت و پێویستی بە وردبینی تەواو هەیە.

ئێستا کۆدەنگیەکی گشتی هەیە کە وەرگێڕ لە کاتی وەرگێڕاندا دەتوانێت مانای سەرچاوە هاوتەریب بکات لەگەڵ ئەو دەقەی دەینووسێتەوە، نەک وەرگێڕانی وشە بە وشە کە بە هونەری لێکدانەوە ناسراوە، ئەم هونەرە یەکێکە لە شێوازی لێکدانەوە و ڕوونکردنەوەی دەق.

کاتێک مارتن لۆتەر کتێبی پیرۆز بۆ زمانی ئەڵمانی وەردەگێڕێت، لە سەرانسەری جیهانی مەسیحیەتدا مشتومڕێکی زۆر دروست دەکات، چونکە پێیوابووە گرنگە مانای دەقەکان بە دروستی بگاتە خوێنەر.

بە درێژایی مێژوو و تا ئەمڕۆش وەرگێڕەکان لە کاتی وەرگێڕانی دەقە ئایینییەکاندا تووشی کێشە و گرفتی زۆر بوونەتەوە، هەر ئەم هۆکارەشە بووەتە سەرچاوەی زۆربوونی تەفسیرەکان.

٢- وەرگێڕان وەک کاڵا

گرووپی دووەم ئەو وەرگێڕانانە دەگرێتەوە کە بەرهەمە ئەدەبییەکان وەک کاڵا دەبینن، لەڕێی دەزگا و بڵاوکراوەکانەوە هەوڵی ساغکردنەوەی دەدەن، بەدەر لە ئەرکە ئیستێتیکیا ئەدەبییەکەی.

بڵاوکەرەوەکان بەلایانەوە گرنگ نییە دەقە وەرگێڕدراوەکان سەد دەر سەد هاوشێوەی دەقە ڕەسەنەکان بن، خوێنەرانیش ئاگادار ناکەنەوە لەوەی ئەم دەقانە هاوشێوەی تەواوی وەشانە ئەسڵییەکان نین، یان تەنیا وەشانێکە وەرگێڕەکە جارێکی دی فۆرمەلەی کردووەتەوە، هەتاکوو هیچ کاریگەرییەکی نێگەتیڤ لەسەر فیکری خوێنەران دروست نەکات، بەپێچەوانەوە ئەم بەرپرسیارەتییە جۆری خوێندنەوەکە سەختتر و سیحری خوێندنەوەکەش لای خوێنەر لەناو دەبات.

کاری ئەم بڵاوکەر و دامەرزراوانە هەڵبژاردنی ئەو دەقانەیە کە لەگەڵ جیهانی ئەواندا دەگونجێن و وەک ساغکردنەوەی کاڵا سوودی لێ دەبینن.

بەداخەوە وەرگێڕانی پێچەوانە و ئەدەبیاتی کوردی بۆ زمانە بیانییەکان زۆر کەمن، ئەگەر پرۆسەکە لەڕێگەی زمانێکی نێوەندگیری وەک فارسی و عەرەبی و ئینگلیزی و ئەڵمانی و سویدی و فەرەنسییەوە جێی گرنگیدان و پێزانینە.

ژمارەی وەرگێڕە کوردەکانیش بەهەمان شێوە سنووردارن، بڵاوکراوە بیانییەکان گرنگییەکی ئەوتۆ بە کولتوور و ئەدەبی کوردی نادەن، بە پێی پێداویستیی کولتوورییان ئاوڕ لە جۆری بەرهەمەکان دەدەنەوە، ئەوانە هەڵدەبژێرن کە بۆیان سوود بەخشن، جگە لەوەی هیچ ئاشنایەتییەکیشیان لەگەڵ ئەدەبی کوردیدا نییە، ئەگەر هەشبێت زۆر لاوازە.

تا ئێستا هیچ دەزگایەکی کوردیشمان نییە هەوڵی دابێت بەرهەمی کوردی وەربگێڕێتە سەر زمانی بیانی و خوێنەری بیانیش تامەزرۆی

بەرهەمەکانی بکات، وەک چۆن وەرگێڕی کورد ئەو بابەتانە هەڵدەبژێرێت کە لەگەڵ کولتووردا دەگونجێت و بە سوودن، وەرگێڕی بیانیش بەهەمان شێوە هەوڵ دەدات ئەو بەرهەمانە هەڵبژێرێت کە لەگەڵ کۆمەڵگەکەیدا دەگونجێت و سوودی لێ دەبینن.

نابێت هەوڵی تاکەکەسی هەندێک نووسەر بۆ وەرگێڕانی بەرهەمە کوردییەکان لەبیر بکەین، کە بەماندووبوونێکی زۆرەوە لەخەمی بەرهەمەکاندان چۆن بیگەیەننە زمانی دیکە، خۆشبەختانە هەندێک وەرگێڕ لەو هەوڵەدا سەرکەوتوو بوون و ئەرکەکەیان بەجێ هێناوە.

وەرگێڕان پێویستی بە دامەزراوەیەکە قەوارەیەکی یەکگرتوو و دیسیپلینی هەبێت، لەژێر یاسایەکی ڕووندا بتوانێت کاری وەرگێڕان بەرەوپێشەوە بەرێت و بیگوێزێتەوە بۆ جیهان.

٣- وەرگێڕ وەک داهێنەر

هەندێک وەرگێڕ هەوڵ دەدات خۆی وەک داهێنەر نمایش بکات، بە پەیڕەوکردنی فۆرمێکی جیاواز لە داڕشتنی نووسەرەکە، چونکە دەقی ئەدەبی دەتوانێت بە چەندان خوێندنەوە بەرهەم بهێنرێت، بەمەش ئەوەی مەبەستیانە دەری دەبڕن، لە کاتێکدا ئەم جۆرە دەربڕینانە جۆرێکە لە بازدان بەسەر دەقی ئەسڵی و لە ڕووی زمانەوانییەوە گۆڕان بەسەر تێکستەکاندا دەهێنێت، وەرگێڕ خۆی لە وەزیفە سەرەکییەکەی دەشارێتەوە و هەوڵ دەدات کارێکی ئەدەبی جیاوازتر بنووسێتەوە کە بیرۆکە و فیکری خۆی تێدا بەرەو پێ بدات، بەمەش سنوور دەبەزێنێت و دەپەڕێتەوە بۆ کارێکی مەبەستدار بەدەر لە بنەما سەرەکییە پیشەییەکەی خۆی کە کاری وەرگێڕانە.

بە پێچەوانەشەوە زۆرێک لە وەرگێڕەکان وەک کارەکتەری شاراوەن، هەوڵی زۆر دەدەن بۆ گواستنەوەی بیرۆکە و تیۆری و زانست بێ ئەوەی گرنگی بە شوناسی خۆیان بدەن، بۆ نموونە: وەرگێڕێکی وەک شوانزانگی چینی لە ماوەی ساڵێکدا ٦٤٥ بەرگ لە نووسراوەکانی بودایی هیندی وەردەگێڕێتە سەر زمانی چینی، بەبێ گرنگی بە پێگەی خۆی بدات.

بەهەمان شێوە لە مێژووی مۆدێرن و کۆتایی سەدەی نۆزدە، وەرگێڕێکی بەریتانی بەناوی کۆنستانس گارنت کتێبە کلاسیکییە ڕووسییەکانی وەک تۆڵستۆی، چێخەف، گۆگۆل و تورگنێڤ... وەردەگێڕێتە سەر زمانی ئینگلیزی، بەهەمان شێوە هیچ گرنگییەک بە پێگەی خۆی نادات.

دەشێت وەرگێڕان کار و پیشەیەکی مەترسیداربێت و لە کۆتاییدا چیرۆکی کارەساتباری لێ بکەوێتەوە.

لە ساڵی ١٥٢٠ ویلیام تیندەیل بڕیار دەدات کتێبی پیرۆز وەربگێڕێتە سەر زمانی ئینگلیزی، حکوومەتی ئینگلیزیش وەرگێڕانەکەی قەدەغە دەکات بەوەی تاکە وەشانی ڕێگەپێدراوی کتێبی پیرۆز دەبێت هەر بە زمانی لاتینی بێت، لە کۆتاییدا حکوومەت هەموو نوسخەکانی دەسووتێنێت و سزای لە سێدارەدانی بەسەردا دەسەپێنێت.

سەرئەنجام

وەرگێڕان کردەیەکی داهێنەرانەیە، پەیوەستە بە کارلێکی کولتووری نێوان فیکر و زمان و هۆکاری تێگەیشتنە لە زمانی بنەڕەتییەوە بۆ زمانێکی دیکە، ئەگەر وا نەبێت پرۆسەکە تێک دەچێت، ئەگەر لەناوی نەبات، ئەوکاتە بە بنیادی چەمکی دەقە بنەڕەتییەکە ناگات.

خۆسێ ساراماگۆی پورتوگالی کە براوەی

خەڵاتی نۆبڵی ١٩٩٨ دەڵێت: «ئەدەبیاتی جیهانی لەلایەن وەرگێڕەکانەوە دروست دەکرێت»، ئەم لێدوانەی گرنگیدانە بەو مێژووە کۆنەی وەرگێڕان کە تەواوی کولتووری ڕۆژئاوایی لەسەر دامەزراوە، هاوشێوەی بیرۆکەکانی سەردەمی ڕۆشنگەری تەنیا لە ڕێگەی وەرگێڕانەوە توانرا بە هەموو جیهاندا بڵاوبێتەوە.

وەرگێڕانی ئەدەبی نەک هەر زانیاری دەگەیەنێتە خوێنەر، بەڵکوو ئەرکە جوانکارییەکانیش جێبەجێ دەکات. ئەو نوێنەرایەتییەی لە هەر بەرهەمێکی ئەدەبیدا دروست دەبێت (کارەکتەر بێت، یان سروشت) کاریگەری لەسەر خوێنەر جێ دەهێڵێت، هەر لەبەر ئەم هۆکارەیە وەرگێڕانی ئەدەبی دەتوانێت ببێتە هۆی لادان لە یاسا ئاساییەکان.

کاتێک چیرۆکێک، شیعرێک، یان ئەدەبیاتێکی دیکە بە زمانێکی بیانی دەخوێنرێتەوە، دەقەکە بە مانا و هەست و کارەکتەرەکانی ئەزموون دەکرێت. ئەرکی دروستکردنی وێنەیەکی دیاریکراو بۆ خوێنەر تەحەدایە، هەر لەبەر ئەم هۆکارەیە وەرگێڕانی ئەدەبی هەندێک لادانی ستانداردی تێدا ڕوودەدات.

وەرگێڕانی وشە بە وشە ناتوانێت ڕەنگدانەوەی قووڵ بە مانای بەرهەمی ئەدەبی ببەخشێت، لێکدانەوەی نائەدەبیانە بۆ دەقی ڕەسەن دروست دەکات، تێکڕای ئەم پرۆسەیە پەیوەستە بەوەی کە وەرگێڕ چۆن لە چەمکی کارەکە دەگات و چۆن دەقەکە لە سەرەتاوە تا کۆتایی دەنووسێتەوە، زۆرجار دەربڕینێکی جێگیر بە هاوواتایەک دەگۆڕێت و دەبێتە هۆی گۆڕینی پێکهاتەی ڕستەکە.

لێرەوە دەگەینە ئەو دەرئەنجامەی کە وەرگێڕانی بەرهەمە ئەدەبییەکان بە پێی مێژوو، ڕووبەڕووی بەربەستی سەخت بوونەتەوە و تاکوو هەنووکە درێژەیان هەیە.

هەندێک بۆچوونی دیکە هەن، پێیانوایە وەرگێڕانی بەرهەمە ئەدەبییەکان بۆ زمانێکی دیکە ئەستەمە، چونکە بە زمانی نووسەرێک ڕەنگرێژ کراوە لە گواستنەوەیاندا بارگە کولتوورییەکان بۆ زمانە نوێیەکە گۆڕانی بەسەردا دێت و جیاوازتر لە چەمکی دەقە ئەسڵییەکە دەنوێنێت، ئەمەش پێچەوانەی پێشکەشکردنی دەقە بیانییەکانە بە شێواز و فۆرم و پێکهاتەیانەوە کە هیچ گەرەنتییەکی بۆ گواستنەوەی دروستی بیرۆکەکان نییە، هەر بۆیە ئەم ستراتیژە بە شێوەیەک لە شێوەکان وەک خیانەتێک بەرانبەر بە نووسەر و دەقە وەرگێردراوەکەی ئەژمار دەکرێت.

لە پێکهاتەی دەقی ئەدەبیدا هەمیشە بیرۆکە ئامادەیی هەیە، زمانیش ئامرازە بۆ پێوەندیکردن بە کولتوور و فەرهەنگی جیاواز، دەشێت کولتوور و زمان بگوازرێتەوە و ئاوێتە بە زمان و کولتووری دیکە ببێت تا ئاستی توانەوە، بەڵام کولتوور بۆخۆی زمان و بیرکردنەوە لە قاڵب دەدات وەک تیۆریست و زمانناس جۆرج مۆنانت Georges Mounin دەڵێت: ئەو پێوەندییە نزیکەی نێوان زمان و کولتوور، زمان و جیهانبینییەکانە کە دەبێتە هۆی چڕی و فراوانبوونی دەقە ئەدەبییەکان.

کاتێکیش باس لە کارێکی ئەدەبی وەک ڕۆمان دەکرێت کە ژانرێکی گێڕانەوەییە، لە گێڕانەوەی چیرۆکە میتۆلۆژی و داستانە مێژووییەکان جیاوازترە، تا ئەندازەیەک چیرۆکێکی درێژە، بە پێچەوانەی مارکسیستەکان کە وەک داستانی چینی بۆرژوازی سەیری دەکەن، پەیوەستە بە جیهانبینی و فەزای ئەو ژینگەیەی نووسەرەکەی تێدا ژیاوە، بەسوود وەرگرتن لە ئەزموون و

دیدگە تایبەتییەکەی، هەردوو جیهانی خەیاڵ و واقیعی ئاوێتە دەکات تاکوو بەرهەمێکی داهێنەرانە بخوڵقێنێت کە پێشتر کەسی دیکە بەو سنوورەدا گوزەری نەکردبێت..

وەرگێڕ هەمیشە دوو ڕۆڵی سەرەکی دەگێڕێت: لەیەک کاتدا خوێنەرە و هەم نووسەر، پیتەر نیومارک Peter Newmark پێیوایە گواستنەوەی مانای دەقێک بۆ زمانێکی دی بەو جۆرەی نووسەر کاری لەسەر کردووە، هەوڵێکی دروستە، لەکاتێکدا ئەنتوان بیرمان دەڵێت: پرۆسەی وەرگێڕان مەترسییەکی مۆراڵی فریودانی لەسەرە نەک تەنیا بەرانبەر بە دەقە ئەسڵییەکە، بەڵکوو بەرانبەر خوێنەرانیش، واتە ئەو دەستکاری کردنانەی لەلایەن وەرگێڕەوە دەکرێن، کارێکی نادروستە و نابێت بە بێدەنگی بەسەریاندا تێپەڕ ببن.

ئەگەر ئەم دوو میتۆدەی سەرەوە بەسەر ڕۆمانی (شاری مۆسیقارە سپییەکان)ی (بەختیار عەلی)دا بچەسپێنین، کە لە لایەن پێشەوا فەتاح و هانس ئولریچ مولەر شیوفێ، کراوەتە ئەڵمانی بەناوی «Die Stadt der weißen Musiker» ساڵی ٢٠١٧ لەلایەن دەزگای «یۆنیۆنسفێرلاگ»ی ئەڵمانی بڵاو کراوەتەوە، لەبەردەم زۆر پرسیاری بێ وەڵامدا دەوەستین.

سەرەتا ڕۆمانەکە بە کوردی ٨١٤ لاپەڕەیە، بە زمانی ئەڵمانی بووەتە ٤٣٢ لاپەڕە و وەرگێڕانە فارسییەکەشی ٨٣٥ لاپەڕەیە، ئەوەی بۆم جێی سەرنج بوو، کەمکردنەوەی لاپەڕەکان بوو لە وەرگێڕانە ئەڵمانییەکەی تا لە کۆتاییدا کتێبەکەم کڕی و لەگەڵ چاپە کوردییەکەدا بەراوردێکم کرد، سەرسام بووم بەوەی ئەم شاکارە ئەدەبییە دانسقە جوانەی بەختیار عەلی بە پرۆسەی پاکسازیدا تێپەڕیوە و پاچەکۆڵەی تێدا کراوە، نەک وشە و دوو وشە، بەڵکوو دێڕ و نیو لاپەڕە و لاپەڕەی بە تەواوی لێ لابراوە، بە ئاڵوگۆڕکردنی چەندان دێڕەوە، تەنانەت لە دەستکاریکردنی ناوونیشانی بەشی ناوەوەش بۆ بەش نەکراوە و بەجۆرێکی دیکە نووسراوەتەوە.

بۆ کاری بەراوردکارییەکە بە هیچ شێوەیەک نەچوومەتە ناو فەزای بیرکردنەوەکانی نووسەر، چۆن تێکستەکانی نووسیوە و کارەکتەرەکانی بۆ نمایش کردووین، ئەوە بابەتێکی دیکەیە و پەیوەستە بە جیهانبینی و سەلیقە و داهێنانەکانی نووسەر خۆیەوە، بەڵکوو تەنیا کارم لەسەر بەرهەمە وەرگێڕدراوە ئەڵمانییەکە کردووە، ئەم کارەش یەکێکە لە کۆڵەکەکانی ئەدەبی بەراوردکاری.

پرۆسەی پاکسازی

ڕۆمانەکە بەسەر پێنج کتێب دابەش کراوە، هەر کتێبە و هەڵگری ناوونیشانێکی تایبەتە و دابەشی سەر چەند بەشێکی دی کراوەتەوە.

بۆ ئەنجامدانی تێکڕای ئەم پرۆسە بەراوردکارییە، ئەگەر لاپەڕە بە لاپەڕە پێیدا بچین، پێویستمان بە نووسینەوەی کتێبێکی تر دەبێت، بۆیە بەناچاری وەک نموونە بۆ هەر بەشێک تەنیا دوو تا پێنج لاپەڕەی سەرەتای هەر بەشێکم وەرگرتووە و لەگەڵ وەرگێڕانە ئەڵمانییەکە بەراوردم کردووەتەوە، ئەمەش بەواتای ئەوە دێت کە لاپەڕەکانی دیکەش هەمان چارەنووسیان هەیە و بەر هەمان پاکسازی و سڕینەوە کەوتوون.

وەرگێڕ هەر لەیەکەم دێڕەوە دەستی کردووە بە لابردنی وشە و دێڕ.

لاپەڕە ٧ (سەرەتای ئەم چیرۆکەمان لە فڕۆکەخانەی سخیپۆڵەوە لە نزیک ئەمستردامەوە دەست پێدەکات. د١) دوو جار ناوی فڕۆکەخانەی سخیپۆڵ هاتووە و لە کتێبە ئەڵمانییەکە لابراوە.

(ئەوکات لەناو گەلێک کێشە و گرفتی گەورەی ژیاندا نوقمبووبووم. د٤) بە تەواوی لابراوە.

لاپەڕە ٨ (بەڵێ عەزیزم. د١٣)+ (شامپۆی پانتینە یاخود چی؟ د ٢٣) لابراون.

لاپەڕە ٩ (لەهەموو قۆناغەکان. د١)+ (گیۆشینۆ. د٨)+ (لەتۆ باشترم دەستناکەوێت. د١٢)+ (لەتۆ باشترم دەستناکەوێت. د١٣) لابراون.

لاپەڕە ١٠ (دەبێت بڕۆم. د٧)+ (جەلادەتی کۆتر. د١٢) لابراون.

لاپەڕە ١١ (بەر لەوەی بچمە ترانزێتەوە. د١) + (گەورەم هەبوو + لە سخیپۆڵەوە + ئەوە سەرەتای ئەم ڕۆمانە بوو کە دواجار لەو جێگایەی دیکەدا دوور لە زەوی و زەمانی ئاسایی دوایبدێت. د ١٠ و ١١ و ١٢) ئەم وشە و دێڕانە لەو چەند لاپەڕەیدا لابراون بە دەستکاری تەواوی ڕێزمانی ڕووداوەکانەوە، سڕینەوەی ئەم وشانە بەردەوامیان هەیە بۆ لاپەڕەکانی پاشتریش درێژ بوونەتەوە.

*** کتێبی یەکەم (بە حیکایەتی عەلی شەرەفیار)**

لاپەڕە ١٧ ئەم وشانە لابراون (سوێندێکی گەورە. د٦)+ (کە مریەم دەمرێت. د٩)+ (زۆر + کۆتر، د١٠ و ١١)+ (وێنەیەکی چکۆلانەش دوای خۆی جێبهێڵێت، د١٣)+ (بەجۆرێک مرۆڤ لە کۆتاییدا وەسوەسە و خەیاڵی ئەوەی لا دروست دەبێت کە لە نێوان مردنی بێدەنگ و تراژیدی خانمی مەریەمی فەیزی و توانای جەلادەتدا لەسەر بڕینی سوورەکانی مەرگ گەڕانەوە جۆرە پێوەندیەک هەبێت. ل١٧، د ١٧و ١٨، ل١٨، د ١ و ٢.)

لاپەڕە ١٨ (بەجۆرێک مرۆڤ دەتوانێت بڵێت ساڵانی سەرەتای ژیانی بەراورد بەو تراژیدییە سەیر و گەورانەی دواتر هاتنە ڕێگای خۆشترین و باشترین ڕۆژەکانی ژیانی بوون. د ٨ و ٩ و ١٠)+ (حەوشەکەیان دادەنیشت. د٢٢) لابراون.

لاپەڕە ١٩ (وەک شێت پەڕیبووە ناوەڕاستی کۆڵانەکە و لەخۆیدەدا، ئەو بەیانییە. د٤ +٥)+ (بە بڕوا و قەناعەتێکی بەهێزەوە، بە ئیمانێکی نەپساوەوە بە مەرگ، بێ هیچ ترس و دوودڵییەک، د ٦ +٧)+ (سەیربوو مرۆڤێک بەجۆرە وەسێتێکی وەها کۆتایی بە ژیانی خۆی بهێنێت، بەڵام لەوە سەیرتر ئەوەبوو، د ١٢ +١٣)+ (توانای منداڵەکە ئەوکات بە تەواوەتی دەرکەوت کە دوای مردنی مامۆستا سەرمەد تاهیر بەردەوام لەسەر دیوارەکە ئەو ئاوازانەی عەزف دەکردەوە کە بەر لە مەرگ مامۆستا سەرمەد ژەنیبوونی. د ١٧ +١٨+١٩) + (لەو کۆرسەوە + جەلادەتی کۆتر. د ٢٢) لابراون.

لاپەڕە ٢٠ (شوێنی موحیبەت و سۆزی خەڵک بوو، کە ماوەیەکی کورت بێبەهانە وەک پاڵەوانێکی نەتەوەیی تەماشایاندەکرد، ئەو کات تیپێکی مۆسیقای منداڵانی کوردی بیتوانیبایە لە میترۆپۆلی داگیرکەراندا بچێتە پێشبڕکێوە، وەک فەتحێکی نیشتمانی سەیر دەکرا، د ١ تاکو ٤)+ (ئەو منداڵە گەیشتە ئاستێکی ترسناک، لەو کاتەشەوە بە جۆرێکی سەیرتر ژیانی بۆ مۆسیقا تەرخانکرد، د ٧ +٨)+ (بە بیستن دەیتوانی پەنجەی عازیفەکان لەیەکتر جیابکاتەوە، دەیتوانی هەموو مۆسیقارە گەورەکانی دونیا ئاوازەکانیان لە دوورەوە بناسێتەوە، د١٠ تاکو ١٣)، (تەمەنی سیازدە+ لەسەر تەنەکەیەک، د١١ +١٢) لابراون.

*** کتێبی دووەم (بە حیکایەتی جەلادەتی کۆتر)**

لەیادچوونەوەی مۆسیقا لاپەڕە ٧١

بەشی یەکەم لابراوە (من وامدەگووت پۆلێک

باڵـداره شـپرزەکان لەوبـەری ئـاوەوە دەفڕیـن، بەجۆرێـک شـپرزەبوون هیچیـان لـە باڵنـدەی شـەوێکی ئـارام نەدەچـوو، د ٩+١٠)+ (مـن بـە یەقینـی منداڵێکـەوە کـە گەلـەک لـە قسـەکانی خۆی دڵنیایـە تـا ئەندازەی گریـان، تـا ئەندازەی ئـەوەی گـەرووی پڕبێـت لـە تۆفانـی فرمێسـک، د ١٣ +١٤) + (دەیگـووت دان بەخۆتـدا بگـرە، بـەڵام ڕێگای دییمـان لەبەردەمـدا نەبـوو، دەبایـە لـە زێ بپەڕینـەوە، هەرسـێکمان سـێ فلووتمـان پـێ بـوو، تەمێکـی شـەوانە کـە تریفەیەکـی وەک ئاگـر ڕوناکیدەکـردەوە، د١٦ +١٧) لابـراون.

لاپـەڕە ٧٢ (هەوایـەک لەگـەڵ سـەرما و زوقمیشـدا هێشـتا لـە ئاگـر دەچـوو، بـەری زێـی گرتبـوو، وەک یەکێـک بـە پێـی خـۆی بـەرەو مەرگـی خـۆی بـڕوات. د١ +٢) + (وەک بێبـاک بێـت بەرابـەر هەمـوو شـتێک، وەک ئازایەتییەکـی کوشـندە و لـە نـاکاو بـەرەو کارەسـاتی بەرێـت. ١١ +١٢)+ (هەردووکمـان غەریـب بوویـن بـە ئـاو، بەڵـێ لـەو ساتەدا هەمووومـان غەریـب بوویـن بـە ئـاو، خەیاڵمـان تەنیـا لای ئـەو گومانـە قوڵـە بـوو کـە لـە دونیـا هەمـان بـوو . د ١٧ +١٨ +١٩) + (مۆسـیقا بێهۆشـیدەکردین و ئێمـەش دونیامـان بێهۆشـدەکرد، مۆسـیقا لەوکاتـەوە بـۆ مـن تاکـە زمانێکـی ئینسـان بـوو لەگـەڵ سروشـتدا، مـن لـەو گەشـتەدا تێگەیشـتم هیـچ هونەرێـک مـرۆڤ بـە سروشـتەوە گرێناداتـەوە مۆسـیقا نەبێـت. د ٢٢ +٢٣ +٢٤) لابـراون.

لاپـەڕە ٧٣ تێکـڕای لاپەڕەکـە ٢٥ دێـڕە بـە تەواوی لابـراوە و وەرنەگێڕراوە.

لاپـەڕە ٧٤ تێکـڕای لاپەڕەکـە ٢٤ دێـڕە بـە بـە تـەواوی لابـراوە و کاری وەرگێڕانـی بـۆ نەکـراوە تەنیـا دوا دێـڕ نەبێـت.

لاپـەڕە ٧٥ تەنیـا دوو دێـڕی کۆتایـی وەرگێڕانـی بـۆ کـراوە و ٢٣ دێـڕی لـێ لابـراوە.

*** کتێبی سێیەم (بە حیکایەتی عەلی شەرەفیار)**

لاپـەڕە ٢٧١ (بەشـی یەکـەم لابـراوە. د ٢) + (پێمـوایـە هێنـدەی بەسـەرهاتی ونبوونێکـی گەورەیـە کـە یەکبـوو خـۆی بـۆ خـۆی دەگێڕێتەوە، گێڕانـەوەی چیرۆکێـک نییـە کـە بشـێت مـرۆڤ بیکاتـە ڕۆمانێـک، بەسـەرهاتی کەسـێک کـە لـە گێڕانەوەکەیـدا مەبەسـتێتی هەمـوو ئـەو کەلێنـە تاریکانـەی نـاو یادەوەریـی خـۆی دابخـات کـە تێپەڕینـی ڕۆژ و هەفتـە و مانگـە غەمبـارەکان دروسـتیانکردووە، د ٩ تـا ١٤) لابـراون.

لاپـەڕە ١٧٢ (ئەمـە غونچەکانـی عومـرەو ئەمـە پشـکۆکانی، ئەمـە گوڵەکانێتـی و ئەمـە درزەکانێتـی، ئەمـە ئـەو نیـگارە ڕوکەشـانەیە کـە چـاو فریـو دەدات و نەخشـی ڕوکاری سـەر گوڵدانەکەیـە، ئەمـەش ئـەو نەخشـە نهێنـی و سـەیانەیە کـە شـکان و درزی یـەک لـە دوای یـەک لـە بنـەوە، لـە دیـوی نـاوەوە گـە = وڵدانەکـەدا دروسـتیانکردووە، د ٥ تـا ٩) لابـراون.

لاپـەڕە ٢٧٤ (هەشـت دێـڕی کۆتایـی ئـەم لاپەڕەیـە بەتـەواوی لابـراوە).

لاپـەڕە ٢٧٥ (پانـزە دێـڕی یەکەمـی ئـەم لاپەڕەیـە بەتـەواوی لابـراوە).

*** کتێبی چوارەم (بە حیکایەتی عەلی شەرەفیار و جەلادەتی کۆتر)**

لاپـەڕە ٤١٧ (تەنیـا دوو دێـڕی یەکەمـی کراوەتە ئەڵمانـی و ١٣ دێڕەکـەی دی بەتـەواوی لابراوە).

لاپـەرە ٤١٨ (شـەش دێـڕی یەکەمـی لابـراوە و نەکراوەتـە ئەڵمانـی).

لاپـەڕە ٤١٩ (چ کـوڕی سـەگێک وای لێکردوویت. د ١١+ دەمویسـت وەک شـێت. د ٢٤) لابراون.

لاپــەڕە ٤٣٠ (لایەنــی کــەم بــەو مانایــەی ئــەو لــە هاوڕێتــی تێگەیشــتووە، وەک بزانێــت ئــەو مرۆڤێکــە پەڕیوەتــەوە بــۆ ئەوبــەری فرمێســک و لــە جێگایەکدا وەســتاوە تــا لــە مانــای ژیــان و مــردن ڕابمێنێــت، د ٧+٨+٩) لابــراون.

لاپــەڕە ٤٤٦ بــە ناوونیشــانی (مــن و پرتەقاڵــی بابلــی بیــر لــە ڕێگایــەک دەکەینــەوە بــەرەو پاکــی و ئاســوودەیی) دەســت پێــدەکات، بــەڵام لــە وەرگێڕانــە ئەڵمانییەکــە گــۆڕاوە بــەم ناوونیشــانە (ســەمیری بابلــی و ڕێــگای ڕزگاربــوون) جگــە لەوەی دێڕەکانــی ٨+ ٩+١٠+١٥+١٦ تــا دەگاتــە ٢٢ لابــراون).

لاپــەڕە ٤٤٧ تەنیــا دوو دێــڕی یەکــەم و ١١ و ١٢ و دوو دێــڕی کۆتایــی کاری وەرگێڕانــی بــۆ کــراوە و ١٩ دێــڕی لابــراوە.

لاپــەڕە ٧١١ لــە کوردییەکــەی نووســراوە دوا کتێــب، بــەڵام لــە ئەڵمانییەکــە بووەتــە کتێبــی پێنجــەم. لــەم بەشــەدا پێــم بــاش بــوو تەنیــا دوا لاپەڕەکــەی بــەراورد بکــەم کــە بــەم جۆرەیــە:

لاپــەڕە ٨١٣ (مــن لەبــەر دەرگای ئــەو چاپخانەیــە دەوەســتم، نەدەتوانــم بڕۆمــە دواوەو نەدەتوانــم بچمــە پێشــێ. د١٧+١٨)+ (کتێبەکــەم دادەنێــم. د ٢١)+ (هەمــوو شــتێک تــەواو کــە یەکجــار نووســراوە. د ٢٤) لابــراون.

لاپــەڕە ٨١٤ (هیــچ نییــە. د ٤)+ (مــاڵاوا ئــەی قەقنــەس ماڵاوا...مــاڵاوا ...ماڵائــاوا!!!. د ٦) لابــراون.

*** گۆڕینی ناوونیشان**

ناوونیشــان هەمیشــە پێناســەیەکی کورتــە بــۆ لێکدانــەوە و شــیکاریی دەق، هەوڵدانــە بــۆ کورتکردنــەوە و فــرە مانایــی وشــەیەک، یــان چەنــد وشــەیەک کــە بتوانێــت گشــتگیر بێــت بــۆ ڕایەڵــەی نووســین و پێویســتی بــە ئیســتێکە.

لێــرەدا وەرگێــڕ هەوڵــی داوە ناوونیشــانەکان لــە دێڕێکــەوە بگۆڕێــت بــۆ چەنــد وشــەیەک و کورتیــان بکاتــەوە تــا ببنــە ناوونیشــانێکی کــورت و ئاســان بــۆ خوێندنــەوە، هاوشــێوەی ئــەم نموونانــەی خــوارەوە:

لاپــەڕە ١٧ (ونبــوون لــە شــارێکی خەیاڵیــدا لــە باشــوور، بــەم جــۆرە وەرگێــڕدراوە، ونبــوون لــە باشــوور، د١.)

لاپــەڕە ٧١ (لەیادچوونــەوەی مۆســیقا، بــەم جــۆرە وەرگێــڕدراوە، فێربوونــی مۆســیقا، د١.)

لاپــەڕە ٢١٩ (بەشــێک لــە چیرۆکەکانــی نەقیــب ســامیری بابلــی و لــە گەشــتی دوور و درێژیــدا لــە نێــوان جەنــگ و پەشــیمانیدا، بــەم جــۆرە وەرگێڕدراوە، گەشــتی ســەمیر لــە نێــوان جەنــگ و پەشــیمانیدا، د٦.)

لاپــەڕە ٤٨٨ (مــن و پرتەقاڵــی بابلــی بیــر لــە ڕێگایــەک دەکەینــەوە بــەرەو پاکــی و ئاســوودەیی، بــەم جــۆرە وەرگێڕدراوە، سامیری بابلــی و ڕێــگای ڕزگاربــوون، د١.)

لاپــەڕە ٤٩٣ (کەســی یەکــەم خانمــی شــاناز ســەلیم و حــەزی بێســنووری بــۆ خەوتــن لــە ئامێزی مەرگــدا، حــەزی بێســنوور لــە ئەڵمانییەکــەدا گــۆڕاوە بــۆ خواســت. د١١.)

لاپــەڕە ٥١٢ (کەســی دووەم شــاروخی شــاروخ و دووەمیــن دەرکەوتنــی لــە باغێکــی غەمگینــدا، لەباغێکــی غەمگینــدا لابــراوە. د٢.)

لاپــەڕە ٥٢٦ (کەســی ســێهەم مســتەفای شــەونم... ئــەو پیــاوەی لــە شــەوێکی تاریکــدا باڵندەکانــی بینــی، ئــەو پیــاوەی لــە شــەوێکی تاریکــدا لابــراوە. د٩.)

لاپــەڕە ٥٦٩ (مــۆزارت و باغێکــی جاویــدان. ئــەم ناوونیشــانە بەتەواوی لابــراوە، د١٧.)

لاپـەڕە ٦٨١ (ئۆقیانوسـی هـاوار و ئاشـکرابوونی حەقیقەتـی مسـتەفای شـەونم، ئۆقیانوسـی هـاوار و ئاشـکرابوونی لـێ لابـراوە، د٦٠)

وەرگێڕان بەپێی داواکاری

وەرگێڕانـی کتێبەکـە لـەڕووی زمانەوانـی و داڕشـتنی تێکسـتەکانەوە بـۆ کەسـێکی ئەڵمانـزان زۆر ناوازەیـە، مۆدێرنانـە وشەسـازی بـۆ کراوە، زۆر سـەرکەوتووانە توانـراوە لەگـەڵ شـێوازی کولتووری ئەدەبـی ئەڵمانـی یـەک بگرێتـەوە، ئەمـەش بـۆ زاڵبـوون و زمـان زانینـی وەرگێـڕەکان دەگەڕێتـەوە کـە چەنـدە ئازادانـە توانیویانـە تێکسـتەکان بنووسـنەوە و تـا ڕادەیەکیـش پاکسـازی لـە ڕۆمانەکـەدا بکـەن.

ئـەم هەوڵـی پاکسازی و گۆڕینـی ناونیشـانەکان هەمـان دەنگـی ئـەو ڕەخنەگرانەمان بیـر دەهێنێتەوە کـە بـە نووسـەریان گوتبـوو درێـژە بە نووسـینەکانی دەدات، لێـرەدا دەنگـی ئـەو جـۆرە ڕەخنانـە کـپ کـراون، هەرچەنـدە دەزگا و بڵاوکراوەکانیـش بـۆ خۆیـان کەسـانی پسـپۆڕ و زمانزانـی شـارەزایان هەیـە، پـاش پێشکەشـکردنی هـەر دەستنووسـێک، کۆنترۆڵـی دەکـەن، بەپێـی مەرجـی ئـەوان گۆڕانـکاری لـە تێکسـتەکاندا دەکرێـت.

پـێ دەچێـت ئـەم ڕۆمانـە بەهەمان فلتـەردا گوزەری کردبێـت و ئـەو گۆڕانانـەی بەرهـەم هێنابێـت، کـە سـەرئەنجام لـە خزمەتـی خوێنـەر و ئەدەبی ئەڵماندا دەبینرێتـەوە، ئـەوەی دەمێنێتـەوە و دەبێتە پرسـیار، ئایا نووسـەر ئـاگاداری ئـەو گۆڕانانـە بـووە کـە لـە سـەرەوە بـاس کـران، لـە کاتێکـدا زمانـی ئەڵمانـی دەزانێـت، هەرچەنـدە بـۆ گۆڕینـی وشـەیەک ڕازی نییـە هیـچ دەزگا و بڵاوکراوەیەکـی کوردی دەسـتکاری وشـەیەکی نووسـینەکانی بـکات؟

سەرچاوە:

(١) ڕۆمانـی شـاری مۆسـیقارە سـپییەکان، بەختیار عەلی، ٢٠٠٥.

(٢) Die Stadt der weißen Musiker. وەرگێڕانـی پێشـەوا فەتـاح و هانـس ئولریـچ مولـەر شـیوفێ، ٢٠١٩.

(٣) Geschichte und Problematik religiöser Übersetzung Analytische Kritische Studie لە نووسـینی خیـری علی، ٢٠٢٠.

(٤) Übersetzte Literatur Tendenzen welt literarischer Zirkulation Prozesse لە نووسینی ناتالیا بلـوم، گۆڤـاری ڕەخنـەی ئەدەبـی ٢٠٢١.